

už spomínaných súdruhov zo Slovenska, zúčastnil sa na kolokviu ešte doc. Dr. J. Uher CSc. z Filozofického ústavu SAV).

V tejto sekcii sa venovala najprv pozornosť genéze a evolúcii byrokracie. Konštatovalo sa, že moderná industriálna spoločnosť nie je mysliteľná bez určitej vrstvy byrokracie. V zápasoch o demokraciu a demokratizáciu spoločnosti nejde preto o odstránenie byrokracie ako takej, ale o odstránenie a prekonanie byrokratických metód, byrokratizmu ako systému. Ide v silnej miere o vytvorenie takej sociálnej, spoločenskej štruktúry, takého spoločenského usporiadania, ktoré by vymedzilo byrokracii v spoločnosti to miesto a zaradenie, ktoré zodpovedá záujmom spoločnosti a jednotlivca.

Marxistickí filozofi a sociológovia poukázali na to, že vytvorenie takejto spoločnosti nie je možné bez zospoločnenia kľúčových výrobných prostriedkov, ktorých súkromné vlastníctvo je bázou, na ktorej vyrástol moderný byrokratický systém. Preto meštiacka (reprezentatívna, parlamentná, formálna) demokracia nevytvára základňu pre odstránenie, prekonanie byrokratického systému. Cestou k prekonaniu byrokratizmu ako systému je vybudovanie socialistickej spoločnosti, ktorá prekoná nedostatky, formálnosť, triednu obmedzenosť meštiackej demokracie. Nebezpečenstvo vytvorenia byrokratického systému jestvuje však aj v socialistickej spoločnosti. Zábezpekou proti tomuto nebezpečenstvu je dôsledné uplatnenie, všestranné rozpracovanie a realizovanie princípu demokratického centralizmu vo všetkých zložkách a na všetkých stupňoch socialistickeho spoločenského života.

Konferencia o humanizme v Herceg-Noví splnila bezosporu svoje poslanie. I keď nevyčarpala hlavnú tému v celej šírke a celý rad otázok sa ani nedostal na program — napr. referáty na seba nenadväzovali, akoby niektoré chýbali — predsa došlo k vážnemu a tolerantnému, i keď principiálnemu dialógu medzi marxistami a nemarkxistami o otázkach, ktoré dnes zaujímajú mysliacich ľudí na celom svete. Nadviazali sa mnohé osobné kontakty, ktoré sú tak dôležité v dnešnom svete, keď všetci pokrokoví a demokraticky zmýšľajúci ľudia vynakladajú veľké úsilie na zachovanie mieru a za upevnenie priateľstva medzi národmi. Diskusie o otázkach humanizmu — aj keď v nich nemožno prekonať základné rozdiely v názoroch — budú vždy nesporne prispievať k porozumeniu medzi národmi a ľuďmi rôznych názorov a svetonáhľadov. Tak to bolo aj v Herceg-Noví.

LH

PROBLÉMY MOCI A HUMANITY NA KORČULANSKÉ LETNÍ ŠKOLE

VI. zasedání již tradiční mezinárodní filosofické letní školy na Korčule, které probíhalo ve dnech 20.—30. srpna, mělo na programu závažnou a aktuální problematiku vztahů moci a humanity v soudobé společnosti. Na řadě přednášek a diskusí se zde podíleli nejen přední jugoslávští marxističtí filosofové a sociologové jako V. Korač, V. Milič, V. Sutlič, G. Petrovič, D. Pirjevec, R. Supek, L. Tadič, A. Krešič, I. Kuvaičič, B. Bošnjak, M. Djurič, S. Stojanovič, V. Rus, D. Grlič, D. Šušnjič a d., ale i někteří marxističtí i nemarkxističtí pokrokoví myslitelé, vědci a publicisté ze zahraničí jako L. Goldmann (Francie), E. Paci (Italie), J. Lewis (Velká Británie), F. Marek, G. Nanning (oba Rakousko), K. H. Volkmann-Schluck (NSR), A. Kunzli (Švýcarsko), H. Fleischer (záp. Berlín) a další. Kromě hlasů, které kvitovaly s povděkem řadu zajímavých a cenných přednášek a myšlenek, bylo mezi posluchači — studenty

i od některých autorit slyšet také kritické připomínky, které se týkaly zejména abstraktního spekulativně akademického přístupu některých mluvčích k této životně aktuální problematice a podcenění organizačních podmínek hodnotné diskuse.

My si zde stručně povšimneme pouze některých příspěvků ke zmíněné ústřední problematice bez nároků na úplnost a dodržování časového pořadí. Přitom nám není možno zaznamenat vystoupení v posledních dvou dnech (např. referát G. Petroviče), protože naše účast na konferenci skončila dříve.

Různá pojetí moci, jejich zdrojů a působení

A. K r e s i č hovořil na téma „nenásilí jako forma lidské existence“. Sílu považoval především za fyzickou kategorii a přírodní vlastnost a násilí definoval jako nezákonné použití síly. Poukazoval také na to, že člověk vedle hmotné síly akumuluje v různých formách i sílu duchovní. E. P a c i ve své přednášce o intersubjektivnosti moci charakterizoval moc fenomenologicky jako intersubjektivní vztah, který vyplývá z organizace a dělby práce. V. S u t l i č v přednášce nazvané *Moc a lidskost* vycházel ve svých úvahách o moci z metafyziky práce a praxe. Moc definoval jako možnost práce a činnosti a jejich řízení. Marxovu pracovní praxi a vůli k organizaci považoval za analogii Nietzschehoovy vůle k moci. I. K u v a č i č ve svém rozboru „současných forem duchovního násilí“ rozlišoval používání fyzického násilí od manipulace s technicko-organizačními prostředky ovlivňování. K hlavním formám duchovního násilí počítal: 1. fašistickou manipulaci, která je založena na kombinaci policejního teroru a iracionální propagandy, 2. peněžně tržní manipulaci, založenou na komerčně emocionální reklamě a represivních tendencích. 3. stalinskou manipulaci, založenou na byrokratickém využívání revolučních tradic a eschatologie proti všem reálným i potenciálním úchytkám. Současně varoval před nadcházejícím nebezpečím kosmického násilí a manipulace. Prof. V r c a n v polemice oproti jednostranným, převážně negativním koncepcím moci hovořil o možnosti koncepcí moci s dvojitou tváří, která může sloužit i pozitivním hodnotám. R. B o j a n o v i č navrhoval klasifikovat manipulaci podle psychologických motivů a odlišil manipulaci vázanou na motivy přizpůsobení a podřízenosti od manipulace, vázané na indoktrinaci hodnot a psychologický útlak. D. Š u š n i č přednesl v diskusi několik pozoruhodných thezí o zdrojích a povaze manipulace. Manipulace je podle něho: a) založena na změnách percepcí struktury potřeb, b) její podmínkou je vytvoření situace nejistoty, c) jejím prvním krokem je nabídnutí forem pro zvládnutí situace. K jejím základním rysům dále patří — d) hodnocení obsahu informací podle zdroje autority, e) nadvláda institucionálního myšlení nad kreativním, f) monopol informací, g) ostrá antinomičnost informací, h) snaha změnit základní hodnoty systému v elementární potřeby člověka. D. P i r j e v e c uvedl ve své přednášce, nazvané *Národ a moc*, že zdrojem moci jsou technologické aplikace kreativního lidského ducha a že národy se konstituují subjektivními akty technologické revoluce, založenými na vůli k moci. L. T a d i č, který hovořil na téma *Moc elit a demokracie*, odvozoval moderní pojetí moci od Hobbesova rozlišení mezi prostou silou (potencia) a legální vládou (potestas), řídicí se státním zájmem. Moc definoval jako násilné vnucování vůle a převahu fyzického donucování nad mocí právní. Moc jako právo silnějšího a vláda bez dialogu a diskusí slaví své orgie ve fašismu. Také poukázal na rozdíl mezi racionální autoritou a útlakem a s odvoláním na M. Webera hovořil o převaze mocných v mezinárodních vztazích a o moci jako dominující kategorii sociálního života. Dále kritizoval elitistické teorie Moscy, Pareta a Michelse, které dosáhly svého praktického vrcholu rovněž ve fašismu.

Elita je podle nich jako privilegovaná skupina schopných a mocných stavěna nad neschopné a bezmocné masy a konzervativní tradice proti plebejským tendencím revoluce. Na místo jednoty ve jménu pravdy nastupuje jednota ve jménu moci, zastupitelská demokracie se přeměňuje v plebiscitární a politický život vyúsťuje v politickou patologii.

Mocenské krize humanity a hledání východisek

A. Krešič a M. Bošnjak spatřovali určitou analogii mezi vývojem křesťanství a marxismem. Podle Krešiče bylo původní křesťanství protestem proti převládání síly v lidských vztazích a jeho idea lásky k bližnímu formou totožnosti jednotlivce s rodem. Biblické křesťanství však bylo potlačeno silou státní církve a zanechalo po sobě určitou ideu humanity. Podobně i pro marxismus je východiskem člověk zbavený útlaku, a hlavním cílem komunismu není kolektivismus ani egoismus, ale altruistní svobodná kreace humanity. Jejím hlavním předpokladem je svobodná mezilidská komunikace bez použití argumentů síly. Podle Bošnjaka politizace a ideologizace původních ideí probíhá nejen v křesťanství, ale i v marxismu. Parciálně atributivní pojetí člověka je v nich jen předformou pojetí podstatného antropologického univerzalizmu. M. Djurič v přednášce *Krize sebepochopení člověka* hovořil o úpadku substanciálního myšlení a růstu nedůvěry k humanismu a jeho pevným měřítkům jakož i o snáhách odstranit všechno zprostředkování. Určité vyvrcholení tohoto vývojového trendu představuje podle něho M. Heideger svým zjištěním, že v lidském světě je vše možné a nic závazné. Přitom však nelze podceňovat hodnoty antiky v pojmání člověka, neboť jinak by se mohl stát jediným důstojným dílem svobody člověka planetární imperialismus. E. Paci poukazoval na to, že socialismus stojí před problémem rozdělené práce a technostruktury přeměňující člověka v pouhý objekt. Intersubjektivnost, jež musí být stále znovu konstituována v konkrétních životních operacích lidí, by zde měla nastoupit na místo zvěcněné planifikace. K. H. Volkman-Schluck hovořil o politickém ethosu demokracie na podkladě Periklova pojetí (jak je zachyceno u Thukidyda) a spatřoval v něm jedinou možnost omezení hranic moci. Rozpad tohoto ethosu se prý stává základní příčinou svévolného rozpoutávání moci. V. Korač ve své přednášce o pokroku a humanitě spatřoval hlavní otázku pokroku v přeměně poznání v praktickou moc. Humanismus je ohrožen především růstem racionalizovaných technokratických struktur, nelidskosti velikých kvantifikovaných systémů a polarizace světa na mocné elity a bezmocné masy. Pozitivní perspektivy nabízí překonání odcizené práce, přeměna dělníka v člověka a osvobození času pro úkoly lidské seberealizace. D. Pirjavec poukazoval na to, že iracionalizace a eschatologizace pojetí národa může mít za této situace katastrofální následky a že proto je dnes národnostní otázkou v Jugoslávii otázka racionalizace a humanizace moci jednotlivých národů a jejího oproštění od všeho rodového a ethnického. Jeden z diskutujících vyslovil také názor, že každý systém reprodukuje moc a otázku humanity je proto třeba postavit mimo oficiální instituce a systémy na půdu spontánních sociálních hnutí.

J. F.